

HUR LÄTT ÄR DET FÖR UNGDOMAR I ÅKERSBERGA ATT FÅ TAG I ALKOHOL?

En intervjustudie av nyckelpersoner i Åkersberga, vilka i sitt vardagliga liv har stor kontakt med ungdomar

Johanna Ahnquist

November 2001

RAPPORT NR 17

Förord

STAD-projektet (STockholm förebygger alkohol- och drogproblem) är ett tioårigt projekt vars uppdrag är att identifiera, tillämpa och utvärdera lovande metoder för prevention inom alkohol- och narkotikaområdet. Projektet tillkom 1995 efter en översyn av missbruksvården i Stockholms län, där Landstinget och Stockholms kommun gemensamt beslöt göra en mer långsiktig satsning på metodutveckling. Projektområdet består av Stockholms läns centrala och västra delar, med ca 300 000 invånare.

Den alkohol- och drogpolitiska situationen i Sverige på 2000-talet kräver att nya metoder för prevention utvecklas. Den tilltagande globaliseringen och Sveriges EU-medlemskap begränsar på en rad viktiga punkter statens möjligheter att föra en tillgänglighetsbegränsande politik. Samtidigt talar allt mer av den internationella forskningen för att det just är på tillgänglighetsområdet som de största framgångarna uppnåtts. Detta understryker behovet av att i lokalsamhället utveckla nya metoder där insatser för att påverka såväl efterfrågan som tillgänglighet vävs samman i nya former av samhällsbaserad prevention.

STAD-projektet arbetar inom tre områden: tidig upptäckt av alkoholproblem och rådgivning inom sjukvården, ansvarsfull alkoholserving på restauranger och förebyggande insatser på ungdomsområdet. Som gemensam nämnare för projekten är en betoning på lokal mobilisering, men också på lokalt policyarbete.

Även för utvärdering av samhällsbaserad prevention krävs metodutveckling. Såväl kvantitativa som kvalitativa metoder krävs, där både processer och effekter följs. Några intressanta frågeställningar är: Hur ser konsumtionsmönstren ut i olika delar av befolkningen? När de preventiva insatserna fram till målgrupperna? Var får tonåringar tag i alkohol och narkotika? Vad tycker läkare och sjuksköterskor om screening för alkoholproblem? Hur mäter man förändringar i våld på restauranger? Kunskapsluckorna är många. I en serie av rapporter kommer vi från STAD-projektet belysa dessa och en rad andra frågor.

I denna rapport redovisas resultatet av en intervjustudie i Åkersberga. Målgrupp för undersökningen var nyckelpersoner vilka i sin vardag har stor kontakt med ungdomar. Syftet var att studera tillgängligheten av alkohol för ungdomar i nämnda område. Studien har utförts under handledning av Eva Skärstrand.

Grundläggande frågor för studien är:

Hur lätt/svårt är det för underåriga i Åkersberga att få tag på alkohol?

Hur får underåriga i Åkersberga tag på alkohol?

Vad kan göras för att minska tillgängligheten av alkohol för underåriga i Åkersberga?

INNEHÅLLSFÖRTECKNING		SIDNR.
0	SAMMANFATTNING	5
1	INTRODUKTION	6
	1.1 Ungdomars alkoholvanor och tillgänglighet till alkohol	6
	1.2 Risk- och skyddsfaktorer	7
	1.3 Prevention av alkoholproblem	8
	1.4 Lokalt folkhälsoarbete	8
	1.5 Att initiera lokalt folkhälsoarbete	10
	1.6 Åkersbergaprojektet -lokalt alkoholpreventivt projekt	10
2	SYFTE	12
3	METOD	12
	3.1 Datainsamlingsmetod	12
	3.2 Målgrupp och urval	12
	3.3 Genomförande	12
	3.4 Analys	13
4	RESULTAT	13
	4.1 Tema 1 - Folköl	13
	4.1.1 Hur lätt/svårt är det för underåriga i Åkersberga att få tag på folköl?	13
	4.1.2 Hur får underåriga i Åkersberga tag på folköl?	14
	4.1.3 Vad kan göras för att minska tillgängligheten av folköl för underåriga i Åkersberga?	15
	4.2 Tema 2 - Systembolagsprodukter	16
	4.2.1 Hur lätt/svårt är det för underåriga i Åkersberga att få tag på systembolagsprodukter?	16

4.2.2	Hur får underåriga i Åkersberga tag på systembolagsprodukter?	17
4.2.3	Vad kan göras för att minska tillgängligheten av systembolagsprodukter för underåriga i Åkersberga?	18
4.3	Tema 3 –Alkohol på pubar och restauranger	19
4.3.1	Hur lätt/svårt är det för underåriga att få köpa alkohol på lokala pubar och restauranger?	19
4.3.2	Vad kan göras för att minska möjligheterna för ungdomar under arton år att få köpa alkohol på pubar och restauranger?	19
4.4	Tema 4 –Hembränt	20
4.4.1	Hur lätt/svårt är det för underåriga i Åkersberga att få tag på hembränt?	20
4.4.2	Hur får underåriga i Åkersberga tag på hembränt?	21
4.4.3	Vad kan göras för att minska möjligheterna för underåriga att få tag på hembränt?	21
4.5	Sociala och familjeinriktade åtgärder –ett komplement till tillgänglighetsbegränsning	21
4.6	Narkotika ett bortglömt problem?	23
5	DISKUSSION	23
6	SLUTSATSER	27
	REFERENSER	29
	BILAGA	31
	FÖRTECKNING ÖVER TIDIGARE UTGIVNA RAPPORTER FRÅN STAD-PROJEKTET	33

0 SAMMANFATTNING

Åkersbergaprojektet bygger på ett samarbete mellan STAD-projektet och Åkersberga kommun. Projektet är ett lokalt alkoholpreventivt projekt i samverkan mellan lokala aktörer bl. föräldrar skola, butiker, restauranger och myndigheter. Projektet syftar till att minska alkoholkonsumtionen hos ungdomar i Åkersberga. I nuläget befinner sig projektet i startgruperna.

Syftet med denna studie är att studera tillgängligheten av alkohol för ungdomar i Åkersberga genom att intervjua ett antal nyckelpersoner som i sitt vardagliga liv har stor kontakt med ungdomar. De forskningsfrågor som ställts är: Hur lätt/svårt är det för underåriga i Åkersberga att få tag på alkohol? Hur får underåriga i Åkersberga tag på alkohol? Vad kan göras för att minska tillgängligheten av alkohol för underåriga i Åkersberga? Förhoppningsvis kan studien även väcka intresse för projektet och att få folk att känna sig delaktiga i projektet.

Personliga intervjuer genomfördes under hösten 2001 med 8 utvalda nyckelpersoner, som genom sitt yrkesliv eller genom personligt engagemang kommer i kontakt med ungdomar i Åkersberga. Samtliga intervjuer bandinspelades och skrevs ut ordagrant. Intervjuerna har analyserats med dataprogrammet OPEN-CODE.

Den bild som intervjuerna ger är den följande: det är relativt lätt för ungdomar att få tag på alkohol i Åkersberga. Speciellt lätt är det att få tag på folköl men det är även relativt lätt att få tag på sprit. Hembränt är inte speciellt vanligt bland ungdomarna. Dessa resultat överensstämmer med den enkätstudie som gjorts bland skolelever i Åkersberga. Både enkätundersökningen och intervjuerna visade att den största källan till alkohol går genom ”unga vuxna” dvs. äldre kompisar eller äldre syskon. Det finns även en mindre andel som får alkohol av föräldrarna.

Resultatet från intervjuerna ligger i linje med forskningen på området, som visar att det krävs en kombination av en rad olika insatser i samhället för att minska ungdomars alkoholkonsumtion. Flera av de insatser som intervjupersonerna tog upp som lämpliga för åtgärd, exempelvis tillsyn av livsmedelsbutiker som säljer folköl, kontroll och information till restaurangägare och personal samt en satsning på föräldrar, har Åkersbergaprojektet täckt in i sin handlingsplan. Åtgärder mot systembolag fick dock ett litet stöd av intervjuerna. Mer

kunskaper behövs även samlas in angående hur omfattande problemet med att underåriga får komma in på pubar och restauranger är. Förslag på ytterligare åtgärder är bland annat en satsning på föräldrautbildning.

1 INTRODUKTION

1.1 Ungdomars alkoholvanor och tillgänglighet till alkohol

Centralförbundet för alkohol och narkotikaupplysning (CAN) undersöker årligen skolelevs alkohol och drogvanor. Efter att ha sett en nedgång i ungdomars användande av alkohol och droger under 1980-talet kan en ökning noteras under 1990-talet. År 1999 uppgav 74% av pojkarna och 78% av flickorna i årskurs nio sig vara alkoholkonsumenter. Pojkarnas beräknade årskonsumtion ökade mellan 1989 och 1999 från 2,7 till 3,9 liter ren alkohol. Flickornas konsumtion under samma period ökade från 1,5 till 3,3 liter. Under 1990-talet har andelen 15-åringar som känner sig berusade varje/nästan varje gång de dricker ökat och uppgick 1999 till 38% bland pojkarna och 36% bland flickorna. Den dominerande drycken bland 15-16 åringar och flickor är sprit, därefter kommer folköl (1).

Åkersberga projektet genomförde en enkätundersökning om tillgänglighet till alkohol bland ungdomar i årskurs nio och årskurs ett på gymnasiet. Av resultatet från undersökningen kan man bland annat utläsa att 62% av eleverna i åk. nio och 78% av eleverna i åk. ett uppger att det är mycket lätt/lätt att skaffa folköl. Det är även 40% av eleverna i åk. nio och 55% av eleverna i åk. ett som anger att det är mycket lätt/lätt att skaffa sprit. Vad gäller hembränt så anser 25 % av eleverna i årskurs nio och 31% av eleverna i årskurs ett att det är mycket lätt/lätt att skaffa hembränt. I Åkersberga undersökningen kan man även utläsa att 46% av eleverna i åk. 9 och 65% av eleverna i åk. 1 uppger att de får tag på alkohol (undantag hembränt) från kamrater. Det är även 10% av eleverna i åk.9 och 16% av eleverna i åk. 1 som uppger att de får tag på alkohol (ej hembränt) med lov av förälder (2). I den senaste drogvanundersökningen från CAN uppgav 15-åringarna att det vanligaste sättet att få tag på alkohol var genom kamrater eller genom kamraters syskon (1).

Dessa resultat är samstämmiga med resultaten från internationella studier. I en studie från Minnesota och Wisconsin genomfördes telefonintervjuer med ungdomar som var 18-20 år gamla och en enkätundersökning med elever som var 15 och 17 år gamla. Bland de ungdomar

som uppgav att de var alkoholkonsumenter (dvs. Har druckit de senaste 30 dagarna), var det absolut vanligaste sättet att få tag på alkoholen genom en person som var äldre än 21 år (3).

Det näst vanligaste sättet att få tag på alkohol för ungdomar som var mellan 15 år och 17 år att få från en person under 21 år. För 18-20 åringarna var det att själva köpa alkohol i affär eller på restaurang (3).

Resultatet från en enkätundersökning bland skolelever i årskurserna 7, 9, 11 och 13 i Ontario, visade att 70% av pojkarna och 63% av flickorna tyckte att det var lätt eller mycket lätt att få tag på alkohol. Det vanligaste sättet att få tag på alkohol både bland pojkar (26%) och bland flickor (25%), var att låta en äldre vän köpa alkoholen åt dem (4).

1.2 Risk- och skyddsfaktorer

Förebyggande insatser syftar till att bryta händelsekedjor som leder till ohälsa. Ibland känner man i detalj till de olika stegen. Det är dock betydligt vanligare att kunskap finns om grunddragen. Man kan känna till att en viss faktor medverkar, men exakt hur vet man inte. Man talar då om en riskfaktor eller om dess motsats skyddsfaktor (5). Teoribaserad prevention av alkohol- och drogproblem förutsätter identifikation av riskfaktorer för problemutveckling. Vidare måste en kausalkedja kunna beskrivas, mekanismerna förklaras, och de faktorer som påverkar dessa mekanismer identifieras. Forskning om, liksom insatser mot alkohol och drogproblem kompliceras av att dessa problem är multifaktoriella (6).

Risk- och skyddsfaktorer på missbruksområdet kan delas in i tre grupper: individuella faktorer, sociala nätverksfaktorer inkluderande familj och skola, och samhällsfaktorer. Till de individuella faktorerna hör biologiska och psykologiska faktorer som genetik, tidiga utagerande beteenden, sensationssökande personlighet och tilltro till den egna förmågan att lösa problem. Till de sociala nätverksfaktorerna hör förhållanden i den närmaste sociala omgivningen som familjestruktur och familjestöd, föräldrars förmåga att fostra barn, tillgång till alkohol i hemmet, kamratrelationer, skolmiljö och tillgång till socialt utvecklade fritidsaktiviteter. Till samhällsfaktorerna hör lokala och nationella som styr tillgängligheten till alkohol och droger, t ex genom narkotikalagstiftning, alkoholbeskattning, åldersgränser, tillståndsgivning för alkoholserving etc. Hit hör också försök att på samhällsnivå påverka de normer som styr människors syn på alkohol och alkoholproblem (7).

Riksfaktorer inom vitt skilda områden, allt från genetik till samhällsorganisation, bidrar till att öka riskerna för problembeteende. Ett klart dosresponsförhållande föreligger. Flera riskfaktorer, oberoende vilka, hos samma individ innebär en exponentiell ökning i risk (8).

1.3 Prevention av alkoholproblem

Inom området prevention av alkoholproblem finns två huvudinriktningar. Den första är inriktad på efterfrågan, dvs. de faktorer hos individer och grupper som driver ett visst beteende. De förebyggande åtgärderna har här inriktats på information, opinionsbildning och undervisning. Den andra huvudinriktningen har legat på utbudssidan. Här har fokus legat på tillgängligheten och på strukturella frågor. Hit hör exempelvis alkoholskatter, monopol och åldersgränser. Det har efterhand vuxit fram en allt klarare insikt om att framgångsrik prevention kräver en kombination av olika typer av åtgärder. Denna kombination understöds av ett systemtänkande, där samhället ses som ett system av olika krafter och aktörer. Systemet skapar en samhällsmiljö som avgör omfattningen av alkoholproblemen. Systemmodellen innebär att riskfaktorer på alla nivåer beaktas samtidigt.

Systemmodellen innebär att flera, helst alla delar i systemet bearbetas. Att enbart arbeta med information och upplysning leder exempelvis till begränsade och tillfälliga effekter. Om däremot informationsinsatserna kombineras med tillgänglighetsbegränsande insatser förstärks effekterna. Kan man därtill få det juridiska systemet, normbildningssystemet, att dra i samma riktning maximeras resultaten. Alkohol- och narkotikaproblemens multifaktoriella karaktär och det riskfaktorperspektiv som tidigare diskuterats, kräver att interventionstänkandet vägleds av samma synsätt.

Förebyggande åtgärder på ungdomsområdet bör således kombinera insatser på individuell och interaktionell nivå med insatser riktade mot familj, skola och lokalsamhälle och understödjas av den nationella politiken. Insatserna bör också individualiseras så att högriskindivider erbjuds särskilt stöd (6).

1.4 Lokalt folkhälsoarbete

Preventionsprogram som har en lokalt samhällsbaserad ansats där riskfaktorer på flera nivåer beaktas samtidigt blir mer och mer vanligt allt eftersom nya forskningsresultat visar på att förebyggande program kan bli mer effektiva när de inte bara fokuserar på individen utan även

på samhället och de sociala krafter som uppmuntrar en skadlig alkoholkonsumtion (9). Flera studier har visat att preventionsprogram som bygger på mobilisering av lokala resurser kan vara effektiva när det gäller att reducera tonåringars tillgång på tobak and alkohol (10,11). Många olika typer av samhällsbaserade program som bygger på samarbete mellan olika aktörer som kommun, skola, föräldrar och föreningsliv har utvärderats men det är inte så många som har visat sig vara effektiva när det gäller att reducera alkoholkonsumtion bland unga. Däremot har flera av programmen visat signifikanta effekter vad gäller medvetenhet, attityder till alkoholkonsumtion, lokalt stöd för prevention av alkohol och andra alkoholrelaterade problem (10,11,12,13,14).

Exempel på tre lokala alkoholpreventionsprojekt där det uppvisats signifikanta effekter på alkoholrelaterade problem är ”Three Community Trial” (12), ”The saving Lives Program” (15) och ”Communities Mobilizing för Change on Alcohol”. Det sistnämnda programmet var ett lokalt preventionsprojekt som hade som syfte att ändra policies och rutiner i kommunen för att minska ungdomars tillgänglighet till alkohol. Utvärderingen visade bland annat på en minskad tillgänglighet till alkohol för 18-20 åringar och en ökad ålderskontroll bland handlare (11,14).

Gemensamt för dessa projekt är att de har utgått från tidigare forskning, arbetat med att mobilisera aktörer i kommunen, inkluderat både efterfrågan och utbud och har haft ett tydligt fokus på att skapa policyförändringar. Förutom minskade alkoholrelaterade problem har resultaten också visat policyförändringar och förändringar av inriktning på alkoholpreventivt arbete.

Ett samhällsbaserat alkoholpreventivt program som uppvisat vissa temporära effekter på alkoholkonsumtionen hos ungdomar är Project Northland, som fokuserade på barn och ungdomar mellan 10-14 år (13). I projektet tillämpades modern pedagogik med inriktning på sociala färdigheter och självkänsla i kombination med insatser riktade till föräldrar och närsamhälle. Vissa effekter uppnåddes också, där ungdomarna i 13-14 årsåldern i projektområdena drack 10-15 % mindre alkohol jämfört med kontrollområdena. Några effekter på berusningsdrickande uppnåddes inte. Alla effekter var dock övergående, och när ungdomarna kom upp i 1-18 årsåldern var skillnaderna mellan områdena borta (13,16).

1.5 Att initiera lokalt folkhälsoarbete

Möjligheten att initiera och driva alkoholpreventivt arbete i en kommun är beroende av både samhällets och befolkningens villighet till förändring och tidigare erfarenheter av att bedriva liknande preventionsarbete (17). Detta kräver också att invånarna i samhället som interventionen avser, är involverade i alla faser av utvecklingen av programmet. Innan interventionen startar bör tid ges till att identifiera behov eller problem som finns i samhället men även vilka resurser som finns. Samhällsanalysen ska bygga på insamlandet och analyserandet av en mängd olika data. Här kan exempelvis små grupper med folk från lokalsamhället bidra med kunskaper, insikter och förslag på vad som kan göras (18).

Holder har identifierat några faktorer som kan ha betydelse för ett lokalt projekts överlevnad (19). Exempel på dessa är: att projektet bedöms vara relevant utifrån kommunens egna behov och åtaganden, att lokala värden och kultur tas i beaktande i design och genomförande av projektet, bygga på tidigare framgångar och att utveckla lokala resurser som stöd.

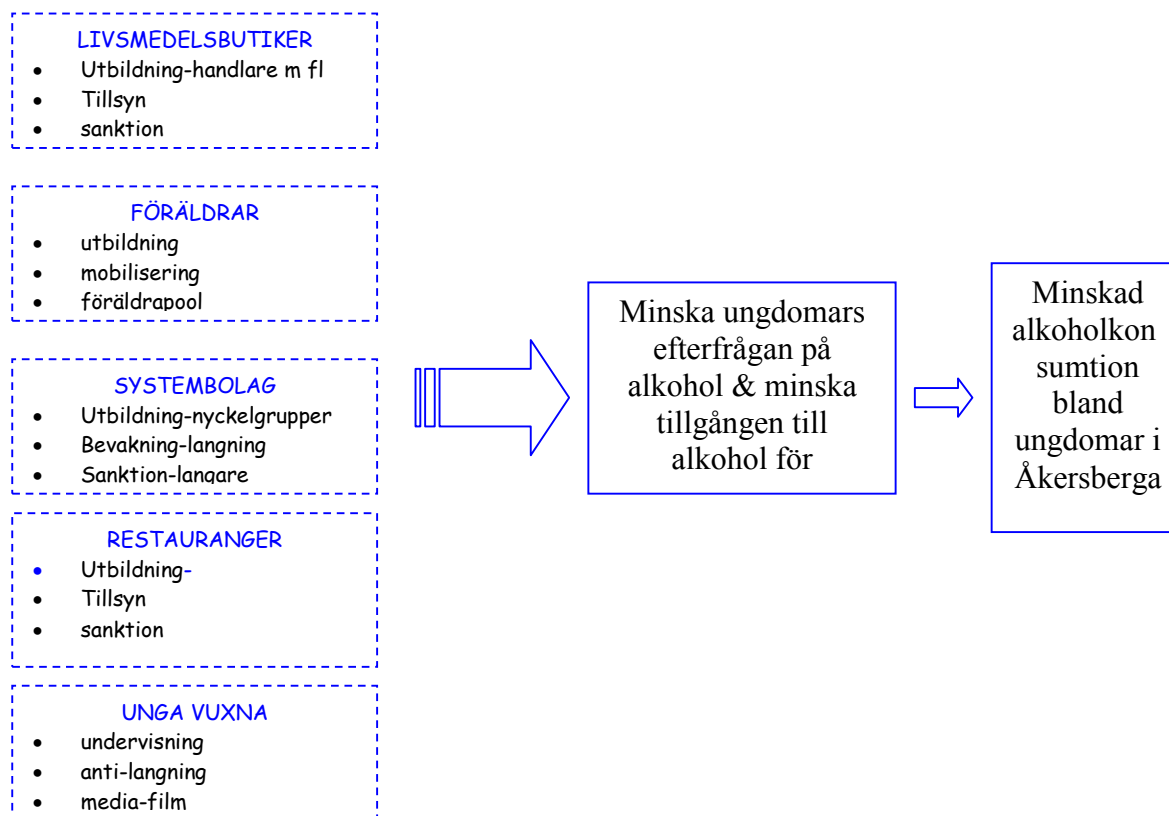
1.6 Åkersbergaprojektet –lokalt alkoholpreventivt projekt

STAD-projektet (Stockholm förebygger alkohol och drogproblem) är ett tioårigt aktionsinriktat projekt, vars syfte är att identifiera, testa och utvärdera lovande metodik för prevention av alkohol- och narkotikaproblem. Inom ungdomsprojektet, ett av STADs tre delprojekt, är det övergripande syftet att studera processer i och effekter av lokalt samhällsarbete för att reducera alkohol- och drogproblem bland ungdomar. Inom ungdomsprojektet bedrivs arbete inom tre fält: ANT-undervisning i skolan, föräldraprogram och tillgänglighetsbegränsande insatser i lokalsamhället. Åkersberga projektet bygger på ett samarbete mellan STADs ungdomsprojekt och Åkersberga kommun. Projektet syftar till att minska Åkersbergaungdomars alkoholkonsumtion.

Det har tidigare nämnts två huvudsakliga metoder när det gäller att minska ungdomars alkoholkonsumtion. Den ena metoden innehåller åtgärder för att minska ungdomars alkoholkonsumtion genom tillgänglighetsbegränsande åtgärder. Den andra metoden innebär olika sätt att försöka minska ungdomars efterfrågan på berusningsmedel genom te x ANT-undervisning i skolan och mobilisering av föräldrar. I Åkersbergaprojektet kommer det att satsas på en kombination av dessa metoder. Det förebyggande arbetet kommer att ske i

samverkan mellan olika lokala aktörer som resursenheten, BÅT-mottagningen, skolan, polisen, fritidsgårdarna m fl.

Skissen nedan visar på fem områden som kommer att bearbetas under år 2001-2002

I nuläget, november 2001, befinner sig projektet i startgrupparna. Innan interventionen drar igång planeras en samhällsanalys för att identifiera vilka behov, problem och resurser som finns i lokalsamhället. Här kan människorna i Åkersberga själva bidra med kunskaper, insikter och förslag på vad som kan göras. Något som är intressant att studera är tillgängligheten av alkohol för ungdomar i Åkersberga. Ett sätt att studera detta har varit att dela ut en enkät till ungdomar som går i åk. 9 och åk.1 på gymnasiet i Åkersberga. En annan strategi, som beskrivs i denna rapport, är att vända sig till personer som har täta kontakter med ungdomar exempelvis via sitt yrke. Eftersom dessa personer arbetar ute i samhället med ungdomarna kanske de även kan ha värdefulla tips på vad man kan göra för att begränsa tillgängligheten av alkohol för ungdomar. Förhoppningsvis kan studien även väcka intresse för projektet och få folk att känna sig delaktiga i det.

2 SYFTE

Syftet med denna studie är att studera tillgängligheten av alkohol för ungdomar i Åkersberga genom att intervjua ett antal nyckelpersoner som i sitt vardagliga liv har stor kontakt med ungdomar. De forskningsfrågor som ställs är: Hur lätt/svårt är det för underåriga i Åkersberga att få tag på alkohol? Hur får underåriga i Åkersberga tag på alkohol? Vad kan göras för att minska tillgängligheten av alkohol för underåriga i Åkersberga?

3 METOD

3.1 Datainsamlingsmetod

Metoden som valdes var personliga intervjuer. Som underlag för intervjun fanns en i förväg utarbetad intervjuguide (se bilaga 1) men frågorna är öppna och behöver inte ställas i samma ordning. I stället öppnar metoden för att inkludera även nya frågeställningar som dyker upp i intervjuerna och diskutera dessa. Inga frågor hade fasta svarsalternativ utan de intervjuade fick svara öppet på alla frågor.

3.2 Målgrupp och urval

Målgruppen för intervjuerna var personer i Åkersberga som i sitt yrkesliv eller genom eget engagemang har täta kontakter med ungdomar. Ett urval gjordes för att få tag på ett antal nyckelpersoner som genom sitt yrke eller personligt engagemang kommer i kontakt med ungdomar på olika sätt. Urvalet gjordes så att någon representant från de olika områdena polis, väktare, engagerad förälder, fältassistent och skolpersonal kom med. Deltagare till intervjuerna rekryterades av en av projektledarna. Könsfördelningen blev ungefär hälften män och hälften kvinnor.

3.3 Genomförande

Intervjuerna var frivilliga och anonyma, vilket framgick i informationen till deltagarna. Varje intervju bandinspelades. Totalt har sex intervjuer genomförts. Intervjuer har dock skett med åtta personer på grund av att en av intervjupersonerna tagit med sig två utav sina kollegor till

intervjutillfället. Intervjuerna tog mellan 25-60 minuter och genomfördes under perioden september till oktober 2001.

3.4 Analys

Samtliga intervjuer har skrivits ut ordagrant och analyserats med dataprogrammet OPEN-CODE. Detta är ett program för att koda och sortera kvalitativa data. Texten sorterades ut enligt teman. Analysen har bland annat fokuserat på i vilken utsträckning nyckelpersoner delar uppfattningar (t ex om hur lätt det är för ungdomar i Åkersberga att få tag på folköl) eller om det finns variationer. Ytterligare fokus har legat på om intervjupersonerna har egna uppfattningar angående åtgärder för att minska ungdomars tillgång på alkohol. I resultatavsnittet används citat för att illustrera åsikter och resonemang.

4 RESULTAT

4.1 Tema 1 –Folköl

4.1.1 Hur lätt/svårt är det för underåriga i Åkersberga att få tag på folköl?

Inledningsvis ställdes frågan om hur lätt intervjupersonen tror att det är för underåriga i Åkersberga att få tag på folköl? Uppfattningen hos samtliga intervjupersoner var att det är väldigt lätt för underåriga i Åkersberga att få tag på folköl. Majoriteten ansåg att tillgängligheten på folköl är hög eller mycket hög bland ungdomarna. Några av intervjupersonerna poängterade dock att det främst verkar vara bland de lite yngre ungdomarna som folkölen är vanligast.

Manlig intervjuperson: *”det är vanligast med folköl bland yngre ungdomar och går långt ned i åldrarna. De börjar i tolv, trettonårsåldern och ibland ännu yngre. Ja, de startar i unga åldrar tyvärr. Det är vanligast med folköl hos de yngre men sedan blir det starköl. Det är inget tufft med att springa omkring med en folköl i handen när du är sexton, sjutton år”.*

Är då folköl lika vanligt hos alla grupper av ungdomar? Flera av intervjupersonerna talade även om att folköl inte bara förekommer i vissa grupper utan är vanligt bland alla grupper av ungdomar. Manlig intervjuperson: *”Det är väldigt lätt om du vill få tag på folköl. Även om ungdomen är en skötsam familjeflicka eller en skötsam datanörd så behöver de bara fråga*

någon i klassen som känner någon. Man kan alltså göra beställningar via telefon i dag av folköl”.

Varför är då folkölet så vanligt bland ungdomarna? Majoriteten av intervjupersonerna talar om lättillgängligheten som den främsta orsaken till att folköl är så vanligt bland ungdomar. Kvinnlig intervjuperson uttryckte det så här: *”Det verkar vara väldigt lätt att få tag på folköl. Det är inga problem tror jag eftersom de flesta har kompisar som kan köpa ut åt dem. Vad gäller ölen så tror jag att den är vanligast för att den är så lätt att få tag på. Hade det varit lättare att få tag på sprit så hade det varit det som gällt. Öldrickandet har ökat främst bland tjejer kanske för att det just nu är så lätt att få tag på folköl. Tjejerna är oftast lite fegare än killarna.”*

4.1.2 Hur får underåriga i Åkersberga tag på folköl?

Hur får då underåriga tag på folköl? Vem langar? De flesta av intervjupersonerna trodde att ungdomarna antingen fick köpa ut själva eller att någon äldre kompis eller äldre syskon som köper ut åt dem. Flera intervjupersonerna trodde även att stölder i butiker var ett vanligt sätt att få tag på folköl. Kvinnlig intervjuperson: *”Jag tror att det är lite olika. Jag har hört att det är vissa som skryter om att de får köpa. Men sedan är det många som har äldre kompisar eller äldre syskon som köper ut folköl. Jag tror att det är en del stölder också faktiskt.”*

Däremot var det inte ingen av intervjupersonerna som trodde att det var vanligt att ungdomarna fick tag på folköl via föräldrar eller från etablerade alkoholister (sk. ”A-lagare”).

Kontrollen av butiker i Åkersberga som säljer folköl, från kommunala inspektörer, verkar vara ganska sporadisk. Det verkar som att det är betydligt lättare för ungdomarna att få köpa folköl i vissa butiker än andra. Om en kommunal inspektör åker till butiken och kollar så verkar det bli bättre, i alla fall för ett tag. Ryktet sprider sig bland ungdomarna om vilken butik som det går att köpa ut i för tillfället. Kvinnlig intervjuperson: *”Det här med att det är lättare att handla i vissa butiker verkar gå i perioder. Sedan verkar det vara så att någon åker dit och pratar med dem och då skärps det och blir jättehårt. Då byter ungdomarna ställe”.*

Det verkar alltså inte vara ovanligt att kassörskorna i vissa butiker inte är så noga med att kolla legitimation. Orsaken till detta sägs bland annat vara att kassörskorna är så unga och att

vissa av dem även är kompis med dem som kommer och köper. Manlig intervjuperson: *"Ju närmare kassörskan är i ålder till den som handlar desto mindre risk är att de frågar om leg. De yngre frågar nästan aldrig om leg. Andra förklaringar till varför kassörskor inte är alltid är så noga med att kolla legitimation säger två av intervjupersoner uppges vara stress. Manlig intervjuperson: "I de stora butikerna har vi stressfaktorn som ett annat problem. Du sitter där som kassörska med en väldans kö. Det enda du som kassörska är intresserad av är att det piper när du drar förbi en vara. ..Detta blir en stressfaktor för kassörskan som jobbar oavsett problemet med åldern. Stressfaktorn gör att man struntar i det."*

Flera av intervjupersonerna nämner även att de tror att butikerna tjänar pengar på att sälja folköl till underåriga. Manlig intervjuperson: *"För de mindre butikerna är de som säljer eftersom de tjänar pengar på det. Till syende och sist så är det pengar för dem."*

4.1.3 Vad kan göras för att minska tillgängligheten av folköl för underåriga i Åkersberga?

På frågan om vad intervjupersonerna ansåg att man kan göra för att försvåra för minderåriga att få tag på folköl så talade majoriteten av intervjupersonerna om en striktare kontroll av butikerna. Kvinnlig intervjuperson: *"Det viktigaste det är att butikerna skärper sig. Det ska inte vara möjligt att köpa öl om man är under arton år.....Vad som behövs är en striktare kontroll av butikerna"*.

Några få av intervjupersonerna var dock negativa till att sätta in resurserna på att kontrollera butikerna hårdare. Manlig intervjuperson ansåg att *"haffa butiker och ta bort ölrättigheter och allt vad det är tror jag inte på. Det blir bara att skjuta problemet någon annan stans. Problemet kan bara minska om man tar bort folkölet från vanliga butiker"*.

Bland de som var positiva till att sätta in resurser på butikerna gick dock meningarna isär om hur kontrollen ska ske. Flera av intervjupersonerna poängterade vikten att utbilda personalen i butikerna. Kvinnlig intervjuperson sade... *"Ja du. De måste vara mer noga i kassorna, självklart. De måste vara mer noggranna att begära legitimation på den som handlar. Det är väldigt unga människor som sitter i kassan. Ibland kanske det också är genant för dem att fråga. Detta med koll av legitimation är något som butikerna skulle kunna jobba hårdare med. Det viktigaste det är att butikerna skärper sig"*.

En av de intervjuade talar om en frivilliginsats, i stället för att utbilda kassörskorna. Personen sade... ”Att någon hela tiden står på de butiker som det köps ut på. Att någon står där hela tiden och kollar vilka och vem som köper. Detta är ett jobb hela dagarna och måste tyvärr ske under frivilliga former. Så länge ögonen finns på dem så vågar de inte köpa. Att ställa dit en vakt det tror jag inte på. Det måste vara vi på orten som kan rapportera vidare vem det är som köper. En vakt kan inte känna alla eftersom de anställs av bolag. Det måste vara vi på orten som känner våra ungdomar som gör detta”. (manlig intervjuperson)

En kvinnlig intervjuperson lämnade förslag på att återinföra en regel som tidigare funnits i Åkersberga som gick ut på att man måste köpa varor för minst hundra kronor för att få köpa ett flak och minst tvåhundra för två flak och så vidare.

En av de intervjuade personerna var inne på att försöka komma åt den grupp unga vuxna som står för den största delen av langningen av folköl. Intervjupersonen sade: ”Det finns ett mindre antal killar i den här kommunen som inte har klarat av att göra en bra pubertet och hänger kvar i ungdomsgängen. Och de är småkriminella och jätteproblem.. De vägrar att umgås med oss vuxna. De vill umgås med fjortonåringar och dricka folköl. Vad jag föreslår är att vi ska rikta in gemensamma resurser för att få dessa att klara av sin pubertet och bli lite vuxna. Det skulle skicka ut en signal till andra unga vuxna som kanske köper ut åt lillasyster och till lillasysters kompisar”.(manlig intervjuperson)

4.2 Tema 2 –Systembolagsprodukter

4.2.1 Hur lätt/svårt är det för underåriga i Åkersberga att få tag på systembolagsprodukter?

På frågan om hur pass lätt intervjupersonerna trodde att det var för underåriga i Åkersberga att få tag på systembolagsprodukter så gick åsikterna lite isär. Några trodde att det var väldigt lätt att få tag på alkohol ...”Jag tror att det är väldigt lätt för ungdomarna att få tag på alkohol/systembolagsprodukter, hemma i hemmen”...(kvinnlig intervjuperson) medan några andra av de intervjuade personerna snarare trodde att det var svårt... ”Det är nog inte så lätt. Vi ser inte så ofta starkspritsfylla. Det är mest ölfylla som vi ser här ute. (manlig intervjuperson)

Samtliga av de intervjuade personerna trodde i alla fall att det var mindre vanligt att de yngre ungdomarna dricker alkohol från systembolaget och att dessa håller sig till folköl. Manlig intervjuperson: *"Vad gäller spriten från systembolaget så har vi inte så mycket småknattar som står och hänger och försöker att få vuxna att langa. Här är vi uppe i gymnasieåldern. En sjuttonårig tjej som försöker övertala någon att langa. Och då ser de lite halv vuxna ut och så kan det vara lättare för en vuxen att tänka okej då"*.

4.2.2 Hur får underåriga i Åkersberga tag på systembolagsprodukter?

Hur får då underåriga tag på alkohol från systembolaget? Vem langar? Majoriteten av intervjupersonerna trodde att den främsta lagningen gick via "yngre vuxna" ex. äldre kompisar eller storasyskon köper ut åt de yngre.

Manlig intervjuperson: *"Det är även vanligt med unga vuxna som köper ut te x äldre kompisar. Det är han som är 20 som köper ut till grabbarna som är nitton som har polare som är sjutton....Den direkta lagningen av en vuxen som köper ut åt en minderårig tror jag inte så mycket på. Utan man köper åt kompisar och så säljer kompiserna vidare till sin kompis. Så langaren högst upp i kedjan är inte medveten om vilka han langar till".* Kvinnlig intervjuperson: *"Jag har även hört att det är någon äldre kille, en yngre vuxen, äldre kompis som har köpt till väldigt många. Han har satt i system att köpa ut"*.

Majoriteten av intervjupersonerna var inne på att föräldrar är en källa för att få tag på systembolagsprodukter. Det talades både om stölder från föräldrarnas barskåp och om föräldrar som köper ut åt sina barn. *"Ungdomarna stjälar sprit från sina föräldrar. Att man slår lite slattar från olika flaskor och blandar ihop. Så har det fungerat i många år egentligen. Men, på senare år har det gått ner i åldrarna. Vad gäller föräldrar som köper ut så tror jag nog att det går rätt så lätt. Föräldrar är lite svaga tyvärr. Men det går nog mest till så att ungdomarna stjälar hemma"*. (kvinnlig intervjuperson)

Angående föräldrar som bjuder sina barn på alkohol så hänvisade två av intervjupersonerna även till olika undersökningar som gjorts i Åkersberga. Kvinnlig intervjuperson: *"Det är ju vanligt att det är föräldrar som ger dem för att veta vad de dricker. Enligt de drogvanundersökningar som gjorts i Åkersberga så är det väldigt framträdande att det är föräldrar som köper"*. Manlig intervjuperson: *"Att de ger alkohol till en minderårig det*

tänker de inte på. Man vill avdramatisera det här med alkoholen och då bjuder man dem på alkohol. Det är rätt vanligt. På ett föräldramöte tyckte 50% av föräldrarna att man ska avdramatisera det här med alkoholen genom att bjuda sin femtonåring på vin”.

Källorna verkar alltså främst vara andra yngre vuxna ex. kompisar och äldre syskon samt i viss mån även föräldrar. Däremot var det inte någon av intervjupersonerna som trodde att ungdomarna fick tag på alkohol via alkoholister som hänger utanför systembolaget. Någon trodde att detta var mer vanligt för några år sedan...*”Det här med att ungdomarna går till alkoholister som hänger utanför systembolaget var nog vanligare förr. När jag var ung kunde man gå till någon alkoholist och fråga om han kunde köpa ut en flaska Kir om han fick en tia. Det tycker jag inte att man hör längre. Nu har de redan sina kontakter. I dag är det ännu enklare att hitta någon”.*(kvinnlig intervjuperson)

4.2.3 Vad kan göras för att minska tillgängligheten av systembolagsprodukter för underåriga i Åkersberga?

Vad kan man då göra för försvåra för ungdomar att få tag på systembolagsprodukter? Här kom det inte fram lika många konkreta tips som vad gällde åtgärder för att minska tillgången på folköl. Flera av de intervjuade anser att detta är ett svårare problem att komma åt än folkölet eftersom systembolaget redan är reglerat av lagstiftning och har en striktare kontroll än butikerna. Kvinnlig intervjuperson: *”..just systembolaget går det inte att göra så mycket åt eftersom de redan är så pass reglerade och itutade i det här ”.*

Flera av intervjupersonerna talade om att det är svårt att bevaka systembolag eftersom det är svårt att veta vem som köper ut. Manlig intervjuperson: *”det är nog svårare att komma åt den biten än folkölet eftersom man ibland inte vet om det är föräldrarna eller en kompis som har köpt ut. Det förekommer ju även många stölder från föräldrarnas barskåp och att det bjuds på alkohol på fester”.* Förslag på åtgärder är i stället att påverka de som langar eller påverka ungdomarna själva. De som langar är, som tidigare nämnts, främst unga vuxna och i viss mån även föräldrar. Majoriteten av de intervjuade hade ingen speciellt stor tilltro till varken ANT undervisning eller annan information till ungdomar för att minska langningen. Kvinnlig intervjuperson: *”ANT undervisning och undervisning i lag och rätt har vi dock mer eller mindre slutat med eftersom det inte ger något resultat. Men det ger dock en kontakt och därför kan man sporadiskt gå in därför att kontakten behövs”.* Enbart information till

föräldrar hade inte heller speciellt stor tilltro hos intervjupersonerna. ”...*Det var en bra fråga. Jag tänker på mer information till föräldrarna eftersom det finns många föräldrar som köper ut. Men jag vet faktiskt inte.... Jag tror att informationen den rinner av. Tyvärr får de inte någon tankeställare förrän de får hämta sitt barn på Maria Pol. Tyvärr tror jag att det är så*”. (kvinnlig intervjuperson). Ett flertal av intervjupersonerna tog upp temat föräldrarutbildning. Detta är dock något som kommer att diskuteras närmare i kapitel. 4.5 .

4.3 Tema 3 –Alkohol på pubar och restauranger.

4.3.1 Hur lätt/svårt är det för underåriga i Åkersberga att få köpa alkohol på lokala pubar och restauranger?

På frågan om intervjupersonerna tror att det är vanligt att ungdomar under 18 får köpa alkohol på lokala pubar/restauranger i Åkersberga gick åsikterna verkligen isär. Vissa ansåg att det var vanligt förekommande att ungdomar under 18 år får komma in på pubar, restauranger och discon och få dricka alkohol. Manlig intervjuperson: ”*Detta är min käpphäst. Ja, det är vanligt. Och det är tyvärr så. Det låter tråkigt när jag säger så. De som kommer in på krogen är övervägande majoritet flickor.. Det finns några ställen här ute i Åkersberga som har lite dålig kontroll. Där personalen vet att personen är under arton år, kanske tom sexton år och får vara där inne och springa omkring med en drink i handen*”. Ytterligare en intervjuperson (kvinnlig) säger: ”*Det tror jag är väldigt vanligt eftersom det är väldigt slapp i kontrollen på uteställen. Det är många som har falskt leg som kommer in. Det finns ställen där ungdomarna vet att vakterna inte är så noga med att kolla leg. I baren tror jag däremot inte att någon kollar legitimation. De litar på vakterna i dörren*”.

Några av intervjupersonerna tror inte alls att det är vanligt att ungdomar under arton år får komma in på dessa ställen. Manlig intervjuperson: ”*Nej, jag tror inte att det är speciellt vanligt att minderåriga slinker in. Det skulle i så fall vara om det står en vakt i dörren som inte kommer från Åkersberga och inte känner igen ungdomen. Det gäller i så fall främst tjejer och falska leg*”.

4.3.2 Vad kan man då göra för att minska möjligheterna för ungdomar under 18 att få köpa alkohol på pubar/restauranger?

Vissa av intervjupersonerna anser att detta inte är ett speciellt stort problem eftersom kontrollen enligt dem redan är tillräckligt hård och att det inte är många ungdomar som kommer in, dessa lämnade därför inte några direkt konkreta förslag. Manlig intervjuperson: *”Kraven på restaurangerna är så hårda att minsta lilla missbruk gör att de kan bli av med tillståndet de har. Jag tror att det nog var lättare för några år sedan än vad det är i dag. Det finns dock de som chansar och eftersom de behöver försäljning så säljer de till vem som helst”.*

En annan manlig intervjuperson anser att *...”Det viktigaste är bra ordnat nu. Det är de i dörren som skall kontrollera. Möjligtvis att man kan plussa på om någon missar. För det kan ju vara så att någon har ett förfalskat leg och så är ordningsvakten inte från Åkersberga. Vederbörande går in och känns igen av personalen. Då bör personalen reagera”.*

En kvinnlig intervjuperson föreslår ännu bättre kontroll och information till restaurang och pubägare. *”Ja, det var en svår fråga. De som släpper in minderåriga kan ju bli av med sina tillstånd om det blir känt. Det behövs kanske en bättre information till uteställen och en hårdare kontroll. Att de på pubarna och restaurangerna blev medvetna om vad som händer om de serverar minderåriga”.*

4.4 Tema 4 - Hembränt

4.4.1 Hur lätt/svårt är det för underåriga i Åkersberga att få tag på hembränt?

På frågan om intervjupersonerna anser att det är lätt för underåriga i Åkersberga att få tag på hembränt så gick åsikterna isär. Vissa trodde inte alls att det var speciellt vanligt. Kvinnlig intervjuperson: *”Jag hör inte så mycket om det längre. Det är mest öl jag hör om. Jag tror inte att det är lika vanligt nuförtiden”.*

Vissa trodde att det var vanligt med hembränt... *”Hembränt är vanligt överallt. Vart man än bor”.. (manlig intervjuperson).* Flera av intervjupersonerna trodde att hembränt var vanligare i vissa områden i Åkersberga. Manlig intervjuperson: *”Periodvis så går det mycket rykten om hembränt. Ungdomar som kommer från Ljusterö och norr om Åkersberga som är nere på helger och festar har större tillgång till hembränt”.*

4.4.2 Hur får underåriga i Åkersberga tag på hembränt?

Majoriteten av intervjupersonerna trodde att ungdomar i Åkersberga fick tag på hembränt via föräldrar eller kompisar. En intervjuperson hade dock teorier om att det var folk utifrån som säljer hembränt. Manlig intervjuperson: *"Där tror jag att det kommer säkert folk utifrån som säljer. Det är inte säkert att de bor i Åkersberga de som håller på med detta. De kan lika gärna köpa den hembrända spriten någon annan stans"*.

En intervjupersonerna höll mer på att det var någon på orten som bränner.. *"Det finns någon storindustri men det finns många, många hembrännare som bränner hemma för husbehov...Det är någon vi känner. Alla känner alla. Och man håller tyst. Man anmäler inte sin granne som bränner hemma. ...så länge som det verkar skötas och det inte direkt skadar någon så säger man inget"*. (manlig intervjuperson)

4.4.3 Vad kan man då göra för att minska möjligheterna för underåriga att få tag på hembränt?

Här trodde flera av intervjupersonerna att det verkligen hjälper med informationskampanjer och skrämselfkampanjer. Kvinnlig intervjuperson: *"Där är det ganska svårt eftersom där pratar vi varken systembolag eller vakter utan om privatpersoner. Men jag menar skrämselfpropagandan som till exempel den med råttan i munnen den verkar ha fungerat. Förut så hörde jag jättemycket om hembränt men det gör jag inte nu för tiden. Så där tror jag nog att skrämselfpropagandan hjälper"*. Manlig intervjuperson: *"Där tror jag att man kan gå ut och informera på skolor om faran att dricka något som inte har någon etikett på. Att ta avstånd från den biten så att säga. Där tror jag att det enda som fungerar är skrämselfpropaganda. Visa och förklara effekterna och farorna med hembränt. Informationen bör ges i sjuan eftersom det är då de börjar att komma i kontakt med alkohol"*.

4.5 Sociala och familjeinriktade åtgärder –ett komplement till tillgänglighetsbegränsning

Denna studie har främst riktat sig på tillgången på alkohol för minderåriga i Åkersberga. Det kom fram en hel del konkreta åtgärder vad gällde tillgängligheten men det framkom även förslag som handlade om mer sociala och familjeinriktade åtgärder för göra något åt de grundläggande orsakerna till ungdomars efterfrågan på alkohol och förhindra langning. Flera av intervjupersonerna tog upp temat föräldrar under intervjuerna. Det talades bland annat om mobilisering av föräldrar och att föräldrarna bör ta mer ansvar. Kvinnlig intervjuperson: *"Det*

är att föräldrarna framförallt är mer observanta och vakna på vad barnen gör. Det kostar ändå pengar. De har väldigt mycket pengar att röra sig med våra ungdomar". Ytterligare en kvinnlig intervjuperson: "Det vägen via föräldrarna som man kan gå. Föräldrarna har absolut den största makten...De har det absolut största inflytandet på sina barn. Bara föräldrarna hade tid med sina barn. I dagens samhälle så ska allt gå så snabbt. Det kan hjälpa att tag i föräldrarna. Det är viktigt att föräldrar att samlas och prata med varandra"..

Flera av intervjupersonerna talade om föräldrautbildning som något att satsa på och här var några väldigt positiva och entusiastiska. Kvinnlig intervjuperson: "Föräldrautbildning tror jag är något är något mycket viktigt att satsa på".

Flera av intervjupersonerna kom vid intervjun in på diskussioner på temat förebilder. En manlig intervjuperson sade: "I dag har vi sumpat mycket på vägen eftersom ungdomar inte har några meningsfulla saker att göra och inga bra förebilder att se upp till. Vi kan hitta på femhundra nya förbud och vi kan tala om hur farligt det är men det kommer inte att funka så länge vi inte gör något åt grunden."

Kvinnlig intervjuperson: "Man behöver ge ungdomarna en förebild. Visst ska vi jobba på att vuxna inte ska köpa ut och påverka serveringspersonal men vi kan inte bara förbjuda och mota bort ungdomarna utan att ge den någonting. Jag tror att man måste ge dem en förebild, något att se upp till. En grupp eller person som unga ser upp till och som säger att nu tillhör vi detta och vi tillhör inte er vuxna och vi dricker inte alkohol. Då tror jag att det skulle kunna få genomslag. Ytterligare en kvinnlig intervjuperson sade:..."det är bland ungdomarna som inställningen föds. Vi kan stå där med pekfinger hur mycket som helst. Men det är deras inställning som slår ut allt. Exempelvis så köpte de det där med En rökfrigeration ett tag. Det var jätte många som köpte det där konceptet, det ansågs som jättehäftigt att tillhöra den rökfria generationen. Jag tror att man måste lägga upp det där också. Vi ska påverka de äldre att inte locka med de yngre.

En intervjuperson talade också om vikten av förebilder och då speciellt unga vuxna som förebilder. Intervjupersonen sade: "Det behövs även många unga vuxna som exempelvis nattvandrare. Dessa unga blir förebilder som ungdomarna kan se upp till. Går det omkring en sjuttonåring som är nykter bland femton, sextonåringar så ser ungdomarna att det är ok att vara nykter". (manlig intervjuperson)

Ytterligare ett tema som kom upp vid flera av intervjuerna var kontaktnät. Flera av intervjupersonerna talade om att ungdomar i dag har ett större kontaktnät vilket gör det lättare att få tag på exempelvis alkohol. *"Det har skett en stor skillnad de senaste tio åren på hur ungdomar umgås. Tidigare så hängde de ihop bara med ungdomar från den egna skolan. I dag så umgås ungdomar från flera olika skolor och det gör att det är lättare att få tag på exempelvis alkohol. Ungdomarna har fått ett större kontaktnät. (kvinnlig intervjuperson)*

4.6 Narkotika –ett bortglömt problem?

Åkersbergaprojektet riktar sig främst mot preventiva åtgärder vad gäller alkohol. Ytterligare ett tema som inte direkt inkluderades i projektet men som är starkt förknippat med alkohol är narkotika. Narkotika var ett tema som inte inkluderades i intervjuguiden men något som samtliga av de intervjuade tog upp. Samtliga talade om det ökande problemet med narkotika och att användandet sjunker allt längre och längre ned i åldrarna. Flera av intervjupersonerna talade om hur vanligt hasch blivit. Kvinnlig intervjuperson: *"Det största problemet just nu är tyvärr droger. Det är det som vi hör talas om mest just nu. Jag tror att hasch är det vanligaste och de börjar från åttan och uppåt med droger. Jag har hört att det är lättare i Åkersberga att få tag på extacy än vad det är att få tag på sprit. Det är inte så kul att höra. Där handlar det också om kontakten med äldre kompisar. Problemet med droger är att det inte är så många som har sett igenom att det faktiskt inte är så tufft med droger. Ölet är största problemet men även sniffning har ökat. Det verkar vara tjejer från åttan som har provat".* Narkotikan verkar vara ett stort problem även på krogen. Manlig intervjuperson: *"Det finns ett annat problem som jag tror är värre. Det är kombinationen rohypnol och öl. Det figurerar mycket så kallade partydroger i den här byhålan. Min uppskattning är att minst tio procent av ungdomar är påverkade av annat än alkohol".*

5 DISKUSSION

Flera studier har visat att preventionsprogram som bygger på mobilisering av lokala resurser kan vara effektiva, bland annat när det gäller att reducera tonåringars tillgång på tobak och alkohol. Åkersbergaprojektet bygger på ett samarbete mellan STAD-projektet och Åkersberga kommun. Projektet är ett lokalt alkoholpreventivt projekt i samverkan mellan lokala aktörer bl.a. föräldrar skola, butiker, restauranger och myndigheter. Projektet syftar till att minska

Åkersbergaungdomars alkoholkonsumtion. Projektet befinner sig nu i startgröparna. Innan interventionen planeras en samhällsanalys för att identifiera vilka behov, problem och resurser som finns i lokalsamhället.

Vad gäller folkölet och hur lätt/svårt det är för minderåriga att få tag på folköl så trodde majoriteten av intervjupersonerna att det var väldigt lätt för minderåriga att få tag på folköl. Detta verkar överrensstämma med den enkätundersökning som gjorts bland ungdomar i Åkersberga. Tillgängligheten verkar alltså vara stor på just folköl och verkar vara vanligast främst bland de yngre ungdomarna. Det verkar inte vara speciella grupper av ungdomar som dricker folköl utan folköl verkar vara vanligt bland alla grupper av ungdomar. Kanske kan detta, som några av intervjupersonerna spekulerade i, bero på att ungdomarna i dag har fått ett större kontaktnät genom att ungdomarna blivit mer rörliga precis som resten av samhället.

Intervjupersonerna trodde att folköl är vanligast bland ungdomar just för att det är så lätt att få tag på. Majoriteten trodde att ungdomarna får tag på folköl genom äldre kompisar som köper ut i butik eller att de själva får köpa ut i butik. Intervjupersonerna ansåg detta med att ungdomarna får köpa ut i butik som ett relativt vanligt fenomen och de gav flera olika anledningar bl.a. kassörskornas låga ålder, stressfaktorn, slarv och att butiken tjänar pengar på att sälja folköl till underåriga.

Intervjupersonerna gav även en mängd förslag på vad som kunde göras för att minska tillgängligheten av folköl. Flera av intervjupersonerna talade om att det behövdes en bättre koll på de butiker som säljer folköl. Andra förslag gick ut på att utbilda personalen i kassorna och frivilliga som håller koll på butikerna som säljer folköl. Ytterligare ett förslag handlade om att återinföra regeln om att man måste handla varor för minst 100 kronor för att få köpa ett flak. Flera av dessa förslag ligger i linje de planer som Åkersbergaprojektet för att minska tillgången på folköl. Livsmedelsbutiker som säljer folköl är nämligen ett av de områden som kommer att satsas på. Det planeras bland annat en utbildning av handlare m fl. men även en ökad tillsyn och sanktioner. Ett av förslagen handlade om frivilliga som håller koll på butikerna och gällande detta så planerar Åkersbergaprojektet involvera föräldrar för att bevaka butiker. Förslaget om att återinföra regeln om att man måste handla varor för minst 100 kronor för att få köpa ett flak skulle kanske kunna vara något som Åkersbergaprojektet kan ta till sig och jobba för.

På frågan om intervjupersonerna tror att det är vanligt att ungdomar under 18 får köpa alkohol på lokala pubar/restauranger i Åkersberga gick åsikterna isär. Vissa av intervjupersonerna anser att detta inte är ett speciellt stort problem eftersom kontrollen enligt dem redan är tillräckligt hård och att det inte är många ungdomar som kommer in, dessa lämnade därför inte några direkt konkreta förslag. Eftersom åsikterna gick isär om hur vanligt det är att underåriga får komma in på restauranger och pubar bör man kanske göra en inköpsstudie för att ta reda på hur det verkligen ser ut. Ur den gruppen som trodde att det var vanligt att underåriga får komma in på pubar och restauranger så framkom förslag om bättre kontroll på pubar och restauranger och information till restaurang och pubägare. Detta är ett område som Åkersbergaprojektet kommer att satsa på nämligen utbildning, tillsyn och sanktioner riktat mot restauranger och pubar. Det kan tänkas att det behövs mer utbildning bland restaurang ägare och personal om alkohollagar och konsekvenser om man säljer alkohol till underåriga.

Angående hembränt så gick åsikterna isär om hur lätt det är för ungdomar i Åkersberg att få tag på hembränt men de flesta trodde inte att det var något stort problem. Enligt enkätundersökningen till skolungdomar i Åkersberga så ansåg runt 20-30 procent av ungdomarna att det är lätt att få tag på hembränt. Det förekommer alltså hembränt men det är inte alls lika vanligt som folköl eller sprit. Vissa av intervjupersonerna trodde att det var vanligare för några år sedan. Det verkar dock som att hembränt är vanligare i vissa områden runt om Åkersberga främst Ljusterö och områdena norr om Åkersberga. Majoriteten trodde att ungdomarna fick tag på hembränt via föräldrar eller via kompisar. Här trodde flera av intervjupersonerna att informations och skrämselfkampanjer både till ungdomar och vuxna kan ha effekt.

Vad gäller tillgången på systembolagsprodukter så gick åsikterna isär bland intervjupersonerna några trodde att det var väldigt lätt att få tag på alkohol medan andra trodde att det var svårt att få tag på. Enligt enkäten till skolungdomarna så är det en ganska stor andel som anser att det är lätt att få ta på sprit i Åkersberga.

Vart får då ungdomarna tag på spriten? Enligt intervjupersonerna så trodde majoriteten av intervjupersonerna att den främsta langningen gick via ”yngre vuxna” ex. äldre kompisar eller äldre syskon som köper ut åt de yngre men att det även fanns föräldrar som köpte ut åt sina barn. Detta verkar överrensstämma med enkäten till skolungdomarna i Åkersberga som visar att majoriteten av eleverna får tag på alkohol från kamrater.

Vad gällde förslag på åtgärder för att minska tillgängligheten av systembolagsprodukter för underåriga i Åkersberga så kom det inte fram så många förslag, eftersom många av intervjupersonerna ansåg att systembolaget är så reglerat av lagar och förordningar och redan har en strikt kontroll. Ett av de områden som Åkersbergaprojektet planerar att bearbeta är systembolag. Det planeras en utbildning av nyckelgrupper och en bevakning av langning och sanktioner för langare. Insatser riktade direkt mot systembolagen får dock litet stöd av intervjuerna. Dels beroende på att systembolaget redan anses ha tillräcklig hård kontroll samt att langningen anses som svår att bevaka. Langningen ofta går i flera led dvs. en person köper ut till en kompis som sedan säljer vidare eller kanske bjuder till kompisar på fester. Det finns även föräldrar som langar och det är svårt att genom bevakning av systembolaget veta om de köper till sig själva eller om de köper till sina barn. Det förekommer även att ungdomar stjälar sprit från föräldrarnas barskåp. Eftersom de planerade åtgärderna mot systembolagen får litet stöd av intervjuerna så föreslås en revidering av projektplanen. Förslag på åtgärder är i stället att påverka de som langar eller påverka ungdomarna själva. Det framkom dock inte några konkreta förslag på hur detta skall gå till väga utifrån intervjuerna. Det fanns inte någon stor tilltro bland intervjupersonerna varken till ANT undervisning eller annan information för att påverka ungdomar eller vuxna.

De som langar är främst unga vuxna och i viss mån även föräldrar. Flera av intervjupersonerna tog upp hur viktigt det är att påverka och engagera föräldrar. En insats som planeras i Åkersbergaprojektet är föräldranärvaro utanför systembolag. Kanske detta kan vara en av lösningarna för att förhindra langning av systembolagsprodukter?

Flera av intervjupersonerna tog även upp föräldrarutbildning som något viktigt att satsa på och detta är något relativt nytt i Sverige. Det skall bli intressant att följa utvecklingen. Kanske det är föräldrarna man ska satsa på att påverka och inte ungdomarna när det gäller att minska ungdomars alkoholkonsumtion. Föräldrar har trots allt ett stort inflytande över sina barn. En föräldrautbildning skulle kanske kunna vara något för Åkersbergaprojektet att satsa på?

Flera av intervjupersonerna talade om vikten av lämpliga förebilder och då speciellt unga vuxna som förebilder. Förmodligen är denna grupp även viktig att satsa på när det gäller att förhindra langning. Unga vuxna är den grupp som både dricker mest och langar mest. Åkersbergaprojektet att satsa på denna grupp bland annat genom undervisning och anti-langning kampanjer. En av utmaningarna blir att försöka öka de ”unga vuxnas” insikt om att

de yngre kan skadas allvarligt av den alkohol som langas till dem. En annan utmaning blir att försöka påverka dessa att bli bra förebilder för de yngre.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att resultatet från dessa intervjuer ligger i linje med forskningen på området som visar att det krävs en kombination av en rad olika insatser i samhället för att minska tillgängligheten av alkohol för ungdomarna. Flera av de områden som intervjupersonerna tog upp som lämpliga för åtgärd har Åkersbergaprojektet täckt in i sin handlingsplan. Åtgärder mot systembolag fick dock ett litet stöd av intervjuerna. Mer kunskaper behövs också samlas in angående hur omfattande problemet med att underåriga får komma in på pubar och restauranger är. Förslag på ytterligare åtgärder är bland annat en satsning på föräldrautbildning. Åkersberga projektet har sin fördel i att det bygger just på dessa idéer om lokal förankring och samverkan och en kombination av olika strategier och metoder. Ännu så länge befinner sig projektet i startgrupparna och projektet står inför stora utmaningar. Utmaningen kommer att bli att samordna alla resurser och få ett fungerande och bra samarbete.

Åkersbergaprojektet riktar sig främst mot preventiva åtgärder vad gäller alkohol. Narkotika var ett tema som inte inkluderades i intervjuguiden men något som samtliga av de intervjuade tog upp. Samtliga talade om narkotika som det största problemet. Samtliga kommenterade att narkotika blir vanligare och vanligare bland ungdomar i Åkersberga och att användandet sjunker allt längre och längre ned i åldrarna. Detta är ett område som verkligen uppfattas som ett stort problem av intervjupersonerna. Kanske detta är ett område som skulle lämpa sig för ett nytt interventionsprojekt.

6 SLUTSATSER

Den bild som intervjuerna ger är den följande: det är relativt lätt för ungdomar att få tag på alkohol i Åkersberga. Speciellt lätt är det att få tag på folköl men det är även relativt lätt att få tag på sprit. Hembränt är inte speciellt vanligt bland ungdomarna. Dessa resultat överensstämmer med den enkätstudie som gjorts bland skolelever i Åkersberga. Både enkätundersökningen och intervjuerna visade att den största källan till alkohol går genom ”unga vuxna” dvs. äldre kompisar eller äldre syskon. En mindre andel får alkohol av föräldrarna.

Förslag på åtgärder som identifierats utifrån intervjuerna är :

- *Folköl:* Dålig legitimationskontroll i butiker är en starkt bidragande orsak till att det är så lätt att få tag på folköl. Förslagen handlade om tillsyn av de butiker som säljer folköl, utbilda personalen i kassorna och frivilliga som håller koll.
- *Systembolagsprodukter:* Tillgången på systembolagsprodukter är ett resultat av langning och inte dålig legitimationskoll på systembolaget. Därför framkom inga konkreta förslag på åtgärder mot systembolaget.
- *Alkohol på pubar och restauranger:* Flera föreslog bättre kontroll och information till restaurang och pubägare.
- *Hembränt:* Här trodde man att det kan hjälpa med informations och skrämrel kampanjer både till ungdomar och vuxna.
- *Ytterligare förslag* på åtgärder handlade om föräldrar och föräldrarutbildning. Flera av intervjupersonerna talade också om vikten av lämpliga förebilder och då speciellt unga vuxna som förebilder.

Resultatet från intervjuerna i ligger i linje med forskningen på området, som visar att det krävs en kombination av en rad olika insatser i samhället för att minska ungdomars alkoholkonsumtion. Flera av de insatser som intervjupersonerna tog upp som lämpliga för åtgärd, exempelvis tillsyn av livsmedelsbutiker som säljer folköl, kontroll och information till restaurang ägare och personal samt en satsning på föräldrar, har Åkersbergaprojektet täckt in i sin handlingsplan. Åtgärder mot systembolag fick dock ett litet stöd av intervjuerna. Mer kunskaper behövs även samlas in angående hur omfattande problemet med att underåriga får komma in på pubar och restauranger är. Förslag på ytterligare åtgärder är bland annat en satsning på föräldrautbildning.

REFERENSER

1. Andersson B, Hibell B, Sandberg B (1999). Skolelevers drogvanor 1999. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning CAN. Stockholm 2000
2. Rehnman L & Larsson J (2001). Tillgänglighetsenkät för årskurs 9 och årskurs 1 i Åkersberga, oktober 2001. Opublicerade data . STAD-projektet 2001.
3. Wagenaar AC, Toomey TL., Murray DM. et al. (1996). Sources of alcohol for underage drinkers. *Journal of studies on Alcohol* 1996. May;325-333
4. Smart RG., Adalf EM., Walsh GW (1996). Procurement of alcohol and underage drinking among adolescents in Ontario. *Journal of studies on Alcohol* 1996. July;419-424
5. Bremberg S. (1998). Barnrapporten, kunskapsbaserat folkhälsoarbete för barn och ungdomar i Stockholms län. Centrum för Barn- och Ungdomshälsa (CBU), Samhällsmedicin, Stockholms läns landsting. 1988, sid.25
6. Andréasson (1999). Vad vet vi om effekter av prevention på alkohol- och narkotikaområdet? Föredrag på socialtjänstforum 12-13 april 1999 i Göteborg.
7. Hawkins, Catalano & Miller (1992). Risk and protective factors for alcohol and other drug problems in adolescence and early adulthood: implications for substance abuse prevention. *Psychol Bull* 112 (1).64-105
8. Andréasson S, Allebeck p, Brandt L. (1993) Predictors of alcoholism in young Swedish men. *Am J Public Health* 83(6):845-50
9. U.S. Department of Health and Human Services (1997). Ninth Special Report to the U.S. Congress on Alcohol and Health, Juni 1997, 301-335
10. Pentz M.A, Bonnie R.J, Shopland D.R (1996). Integrating supply and demand reduction strategies for drug abuse prevention. *American Behavioral Scientist*, 39(7), 897-911
11. Wagenaar AC, Murray DM, Gehan J et al (2000 a). Communities Mobilizing for Change on Alcohol (CMCA). Outcomes from a randomised trial. *Journal of studies on alcohol*, 61:85-94
12. Holder H.D, Gruenewald PJ, Ponicki WR et al. (2000a). Effects of Community-Based Interventions on High-Risk Drinking and Alcohol-Related Injuries. *JAMA*, 284 (18):2341-2347
13. Perry CL, Williams C.L, Komoro KA et al. (2001). How did Project Northland reduce alcohol use among young adolescents? Analysis of mediating variables. *Health Educ Res.* 2001, Feb;16(1):59-70
14. Wagenaar AC, Murray DM., Toomey T. (2000b). Communities Mobilizing for Change on Alcohol (CMCA). Effects of a randomized trial on arrests and traffic crashes. *Addiction*, 95 (2):209-217
15. Hingson R, McGovern T, Howland J et al (1996). Reducing Alcohol-Impaired Driving in Massachusetts: The Saving Lives Program. *American Journal of Public Health*, 86 (6):791-796
16. Komoro KA, Perry CL, Williams C.L et al. (2000). Project Northland high school interventions: community action to reduce adolescent alcohol use. *Health Education and Behavior*;27:29-49
17. Geisbrecht N, Rankin S. (2000). Reducing Alcohol Problems through Community Action Research Projects: Contexts, Strategies, Implications and Challenges. *Substance Use & Misuse*, 35:31-53
18. Pancer M. S & Nelson G.(1996). Community-based approaches to health promotion: Guidelines for community mobilization. In: Pan American Health Organization, ed Health promotion:an anthology. Washington:Pan American Health Organization, 1996.149-164

19. Holder H.D, Moore R.S.(2000b). Institutionalization of Community Action Projects to Reduce Alcohol-Use Related problems: Systematic Facilitators. Substance Use & Misuse, 35:75-86

INTERVJUGUIDE

- Introduktion
- Presentation av studien
- Syftet med intervjun
- Längd på intervjun
- Anonymitet
- Förklara bandspelaren

INLEDANDE FRÅGOR

- Kön, ålder, yrke
- Är du bosatt i Åkersberga?
- Vad har du för kunskap om hur underåriga får tag på alkohol? (yrket eller som förälder)

TEMA 1 –FOLKÖL

- Hur pass lätt tror du att det är för underåriga i Åkersberga att få tag på folköl?
- Tror du att ungdomarna köper ut folköl själva eller tror du att de kommer över folköl på annat sätt? I så fall på vilket sätt?
- Tror du att det är lättare för underåriga att få köpa folköl i vissa affärer ? I så fall vilka affärer?
- Vad anser du att man kan göra för att försvåra för ungdomar att få tag på folköl?

TEMA 2 –SYSTEMBOLAGSPRODUKTER

- Hur pass lätt tror du att det är för underåriga i Åkersberga att få tag på systembolagsprodukter?
- Hur tror du att langningen går till ? Vilka tror du att det är som langar? (unga vuxna/alkoholister/föräldrar)
- Vad anser du att man kan göra för försvåra för ungdomar att få tag på systembolagsprodukter?

TEMA 3 –ALKOHOL PÅ RESTAURANGER/PUBAR/DISCON

- Tror du att det är vanligt att ungdomar under 18 får köpa alkohol på lokala pubar/restauranger/discon i Åkersberga?
- Vad anser du att man kan göra för att minska möjligheterna för ungdomar under 18 att få köpa alkohol på pubar/restauranger?
-

TEMA 4–HEMBRÄNT

- Anser du att det är lätt för underåriga i Åkersberga att få tag på hembränt?
- Hur tror du att ungdomar i Åkersberga får tag på hembränt?
- Vad anser du att man kan göra för att minska möjligheterna för ungdomar att få tag på hembränt?

AVSLUTNING

- Har du något mer att tillägga? Är det något du funderar över angående intervjun?

FÖRTECKNING ÖVER TIDIGARE UTGIVNA RAPPORTER AV STAD-PROJEKTET

Rapport 1

Rehnman Charlotta, Lindewald Birgitta, Andréasson Sven. En stor stark tack! En studie av legitimationskontroll på restauranger under våren och hösten 1996. STAD-projektet 1996.

Rapport 2

Rehnman Charlotta, Lindewald Birgitta, Andréasson Sven. Servering av alkohol till berusade på Stockholms restauranger. En studie av överservering på restauranger i Stockholm december 1996 - februari 1997. STAD-projektet 1997.

Rapport 3

Wallin Eva, Rehnman Charlotta, Larsson Jörgen. Vad tycker ungdomar om Vägskäl? En fokusgruppsintervjustudie med högstadieelever om ett alkohol- och drogmaterial för skolan. STAD-projektet 1997.

Rapport 4

Lönnqvist Unda, Rehnman Charlotta, Larsson Jörgen, Wallin Eva, Andréasson Sven. Några folköl är väl inte så farligt.... En studie av legitimationskontroll vid inköpsförsök i livsmedelsaffärer i Stockholm under januari 1998. STAD-projektet 1998.

Rapport 5

Wallin Eva, Rehnman Charlotta. Vykort till tonårsföräldrar. Metod för alkoholförebyggande arbete? STAD-projektet 1998.

Rapport 6

Wallin Eva, Rehnman Charlotta. Konflikter i tonårsfamiljer. En målgruppsanalys med tonårsföräldrar och tonåringar. STAD-projektet 1998.

Rapport 7

Rehnman Charlotta, Wallin Eva, Andréasson Sven. En stor stark II. En studie av legitimationskontroll på restauranger i Stockholm höst/vinter 1998-99. STAD-projektet 1999.

Rapport 8

Wallin Eva, Hjalmarsson Kerstin, Brenemark Thomas, Danielsson Johan. Attityder och uppfattningar om narkotikasituationen på restauranger i Stockholms city. En intervjustudie med dörrvakter, restaurangpersonal och polis. STAD-projektet 1999.

Rapport 9

Wallin Eva, Hjalmarsson Kerstin, Lindewald Birgitta. Serveringsrutiner och policyfrågor. En fokusgruppsintervjustudie med restaurang personal. STAD-projektet 1999.

Rapport 10

Hägglund Elisabet. Idéer om lokala förebyggande insatser mot ungdomsmissbruk i Kista. En intervjuundersökning bland personer verksamma i området. STAD-projektet 2000.

Rapport 11

Rehnman Charlotta, Larsson Jörgen. Folkölskampanjen i Vasastan. En intervention riktad till livsmedelshandlare och föräldrar med syfte att begränsa tillgängligheten till folköl för ungdomar. STAD-projektet 2000.

Rapport 12

Rehnman Charlotta, Jörgen Larsson. Unga vuxna – dricker mest, langar mest. En fokusgruppsintervjustudie med unga vuxna i åldern 18-25 år. STAD-projektet 2000.

Rapport 13

Wallin Eva. Fem års samverkan – möjligheter och hinder. En intervjustudie med nyckelpersoner från myndigheter och restaurangbransch i Stockholm. STAD-projektet 2001.

Rapport 14

Gripenberg Johanna, Wallin Eva. För full för en öl. En uppföljande studie av servering till berusade gäster på Stockholms restauranger. STAD-projektet 2001.

Rapport 15

Wallin Eva. Befolkningens attityder till alkoholserving på restauranger. STAD-projektet 2001.

Rapport 16

Wallin Eva. En stor stark III. En studie av ungdomars möjligheter att bli serverade starköl på restauranger i Stockholm våren 2001. STAD-projektet 2001.

Rapport 17

Ahnquist Johanna. Hur lätt är det för ungdomar i Åkersberga att få tag i alkohol? STAD-projektet 2001.